

Д.О. Гопцій, канд. екон. наук, доцент
Т.Г. Ткаченко, канд. географ. наук, доцент
О.Ю. Красовська, канд. географ. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ОЦІНКА ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДЛЯ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТА СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

У статті досліджено питання оцінки природно-рекреаційного потенціалу Харківської області. Проведено групування районів області з урахуванням наявності природних об'єктів, що можуть становити цікавість для туристів і сприяти розвитку сільського та сільського зеленого туризму в Харківській області.

***Ключові слова:** природно-рекреаційний потенціал, природно-заповідний фонд, сільський туризм, сільський зелений туризм, туристична привабливість*

Постановка проблеми. Зміни в аграрному устрої країни та незадовільні результати земельної реформи, що так і не була доведена до логічного завершення, призвели до руйнування поселенської мережі. З кожним роком в Україні скорочується чисельність сільських населених пунктів. Високий рівень безробіття, викликаний різким зменшенням трудомісткості праці та зайнятості в аграрному секторі економіки разом з незадовільним рівнем соціальної та інженерної інфраструктури, змушує людей виїжджати із села. В умовах ситуації, що має всі ознаки демографічної катастрофи постає питання пошуку альтернативних місць прикладання праці для мешканців сільської місцевості. Дане завдання може бути реалізоване через використання переваг сільського типу життя над міським, що виявляються в близькості до природи, кращій екологічній ситуації, здоровому харчуванні. Тому останнім часом в науковій літературі все частіше мова йде про сільський та сільський зелений туризм, як перспективні напрямки туристичної діяльності. Але, не всі сільські населені пункти придатні для надання послуг в сфері сільського та сільського зеленого туризму. Окрім багатьох факторів, що впливають на перспективність розвитку цієї діяльності найголовнішим є наявність

природних рекреаційних ресурсів поблизу сільських населених пунктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням перспектив розвитку сільського та сільського зеленого туризму присвячені багатьох вчених економістів та географів. Над дослідженням цієї проблеми працювали Б.М., Пунько, А.О. Понтелеймоненко, Н.М. Самолук, Н.Б. Рошко, Л.Х. Рибак, А.В. Кулік, Л.М. Кирилюк М.Й. Рутинський, Ю.В. Зінько та багатьох інших. Але переважна більшість дослідників вивчала можливість розвитку сільського та сільського зеленого туризму на території Західної та Центральної України, тоді як природно-рекреаційний потенціал Східної України і зокрема Харківської області досліджений недостатньо.

Мета та завдання дослідження. Завданням дослідження є аналіз природно-рекреаційного потенціалу районів Харківської області з метою оцінки можливостей розвитку сільського та сільського зеленого туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою основою діяльності у сфері сільського та сільського зеленого туризму є природні рекреаційні ресурси (природно-заповідний фонд, ліси, водний фонд) [1]. Близькість розташування таких об'єктів до сільського населеного пункту поряд з інтересом до сільського типу життя, забезпечують попит на такий вид туристичних послуг.

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ природно-заповідний фонд становлять природні комплекси й об'єкти, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну й іншу цінність і виділені з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища [2].

У складі Природно-заповідного фонду Харківської області налічувалося 242 заповідні території та об'єкти, загальною площею 73,8 тис. га. В їх числі 3 національні природні парки: «Гомільшанські ліси», «Слобожанський», «Дворічанський»; 7 регіональних ландшафтних парків: «Ізюмська лука», «Сіверодонецький», «Червонооскільський», «Великобурлуцький степ», «Вільхова балка», «Фельдман-Екопарк» «Печенізьке поле»; 4 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення: «Краснокутський», «Наталіївський», «Старомерचेцький», «Шарівський»; дендрологічний парк загальнодержавного значення Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва; 3 заказники загальнодержавного

значення: «Бурлуцький», «Вовчанський», «Катеринівський»; численні заказники місцевого значення, заповідні урочища та пам'ятки природи. Але, в той же час, за питомою вагою площі природно-заповідного фонду (2,35 %) Харківська область посідає передостаннє місце в Україні, перевищуючи лише Вінницьку (2,1 %) [3].

Разом з тим, як показують проведені дослідження, розташування природних рекреаційних ресурсів на території Харківської області нерівномірне.

З метою аналізу природно-рекреаційного потенціалу кожного району Харківської області нами була проведена бальна оцінка їх туристичної привабливості по шкалі від 1 до 4, де «1» відповідає низькому, а «4» – високому рівню туристичної привабливості.

Відповідно до критеріїв оцінки бали присвоювались наступним чином: за наявність понад 10 заказників та / або заповідних урочищ – 1 бал; за наявність регіональних природних парків або парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, або дендрологічних парків загальнодержавного значення, або заказників загальнодержавного значення – 1 бал; за наявність великих водойм (великі та середні річки та/або водосховища) – 1 бал; за наявність національних природних парків – 2 бали.

Під час проведених розрахунків, загальний бал для Ізюмського району був збільшений на 1 через наявність природно рекреаційних ресурсів, що внаслідок перепон збоку органів місцевою влади не були віднесені до природно-заповідного фонду. Разом з тим, загальний бал для Первомайського району був зменшений на 1 через те, що національний природний парк «Гомільшанські ліси» займає незначну площу на півночі району. В розрахунках також не брався до уваги вплив природно-рекреаційного потенціалу річки Уди, через її надмірне забруднення.

За результатами проведених розрахунків 27 районів Харківської області були об'єднані в чотири групи. До першої групи з низьким балом туристичної привабливості – «1» потрапили 10 районів: Барвінківський, Близнюківський, Зачепилівський, Золочівський, Кегичівський, Коломацький, Красноградський, Нововодолазький, Сахновщенський, Шевченківський. До другої групи з балом «2» потрапили 8 районів: Богодухівський, Валківський, Дергачівський, Куп'янський, Лозівський, Первомайський, Харківський, Чугуївський. До третьої групи, з балом «3» потрапили 7 районів: Балаклійський, Борівський, Великобурлуцький, Вовчанський, Ізюмський, Краснокутський, Печенізький. До четвертої групи з найвищим балом туристичної привабливості – «4» потрапили лише

два райони: Зміївський та Дворічанський. Таким чином, найбільш привабливі в туристичному відношенні райони сконцентровані на півночі та сході Харківської області.

Оцінка туристичної привабливості адміністративних районів Харківської області

№ п/п	Район	Бал	Природні об'єкти
1	2	3	4
1	Балаклійський	3	річка Сіверський Донець, понад 11 заказників місцевого значення різних типів, 1 заповідне урочище, 2 регіональні ландшафтні парки «Ізюмська лука» та «Сіверодонецький»
2	Барвінківський	1	9 заказників місцевого значення різних типів.
3	Близнюківський	1	5 заказників місцевого значення різних типів
4	Богодухівський	2	5 заказників місцевого значення різних типів, 2 пам'ятки природи місцевого значення, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Шарівський»
5	Борівський	3	річка Оскіл, Червонооскільське водосховище, 4 заказника місцевого значення різних типів, регіональний ландшафтний парк «Червонооскільський»
6	Валківський	2	6 заказників місцевого значення різних типів 6 пам'яток природи місцевого значення, 1 заповідне урочище, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Старомерчицький»
7	Великобурлуцький	3	7 заказників місцевого значення різних типів, 2 загальнозоологічні заказники загальнодержавного значення «Бурлуцький» та «Катеинівський», 2 заповідні урочища, регіональний ландшафтний парк «Великобурлуцький степ», 1 пам'ятка природи місцевого значення
8	Вовчанський	3	річка Сіверський Донець, Печенізьке водосховище, 7 заказників місцевого значення різних типів, ботанічний заказник загальнодержавного значення «Вовчанський», 2 заповідні урочища
9	Дергачівський	2	річка Уди, 7 заказників місцевого значення різних типів, 2 регіональні ландшафтні парки «Вільхова балка» та «Фельдман-Екопарк», 3 пам'ятки природи місцевого значення
10	Дворічанський	4	річка Оскіл, 13 заказників місцевого значення різних типів, національний природний парк «Дворічанський», 1

			пам'ятка природи місцевого значення
11	Зачепилівський	1	5 заказників місцевого значення різних типів
<i>Продовження таблиці</i>			
1	2	3	4
12	Зміївський	4	річка Сіверський Донець, та Уди, 11 заказників місцевого значення різних типів, національний природний парк «Гомільшанські ліси»
13	Золочівський	1	річка Уди, 3 заказники місцевого значення різних типів, 2 пам'ятки природи місцевого значення
14	Ізюмський	3	річка Сіверський Донець 4 заказники місцевого значення різних типів, 5 пам'яток природи місцевого значення
15	Кегичівський	1	6 заказників місцевого значення різних типів
16	Коломацький	1	1 ботанічний заказник місцевого значення, 1 пам'ятка природи місцевого значення
17	Красноградський	1	4 заказники місцевого значення різних типів
18	Краснокутський	3	8 заказників місцевого значення різних типів, національний природний парк «Слобожанський», 2 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Краснокутський» та «Наталіївський», 6 пам'яток природи місцевого значення
19	Куп'янський	2	Річка Оскіл, 5 заказників місцевого значення різних типів
20	Лозівський	2	Краснопавлівське та Орільське одосховища, 7 заказників місцевого значення різних типів
21	Нововодолазький	1	7 заказників місцевого значення різних типів
22	Первомайський	2	4 заказники місцевого значення різних типів, національний природний парк «Гомільшанські ліси»
23	Печенізький	3	Печенізьке водосховище, 4 заказники місцевого значення різних типів, регіональний природний парк «Печенізьке поле»
24	Сахновщинський	1	3 заказники місцевого значення різних типів
25	Харківський	2	річка Уди, 8 заказників місцевого значення різних типів, дендрологічний парк загальнодержавного значення «Дендрологічний парк Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва», 5 пам'яток природи місцевого значення
26	Чугуївський	2	річка Сіверський Донець та Уди, 8 заказників місцевого значення різних типів, 1 заповідне урочище
27	Шевченківський	1	3 заказники місцевого значення різних типів

Складено авторами за джерелами [1,4]

Висновки. Проведені розрахунки є лише першою спробою дослідити природно-рекреаційний потенціал Харківської області. Вони дають загальне уявлення про туристичну привабливість районів Харківської області. Більш точні результати можна отримати лише за допомогою оцінки екологічного стану об'єктів природно-заповідного фонду та дотримання природоохоронних режимів на їх території. Окремого дослідження потребує також питання доступності до об'єктів природно-заповідного фонду від окремих сільських населених пунктів. Але вже зараз можна констатувати, що Харківська область має природно-рекреаційний потенціал для розвитку сільського та сільського зеленого туризму.

Бібліографічний список: 1. Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історикокультурний потенціал регіону: бібліогр. путівник / Упр. культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка; уклад. Г.М. Єрофєєва. – Х., 2008. – 203 с. 2. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-ХІІ. - (Зі змін.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 18.02.2018). 3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від від 6.08.2014 р. № 385- (Зі змін.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п> (дата звернення: 18.02.2018). 4. Природно-заповідний фонд України. Природно-заповідний фонд Харківської області. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-20.html> (дата звернення: 18.02.2018).

Д.А. Гопций, Т.Г. Ткаченко, Е.Ю. Красовская. Оценка природно-рекреационного потенциала Харьковской области для целей развития сельского и сельского зеленого туризма.

В статье исследованы вопросы оценки природно-рекреационного потенциала Харьковской области. Проведена группировка районов области с учетом наличия природных объектов, которые могут представлять интерес для туристов и способствовать развитию сельского и сельского зеленого туризма в Харьковской области.

Ключевые слова: природно-рекреационный потенциал, природно-заповедный фонд, сельский туризм, сельский зеленый туризм, туристическая привлекательность.

D.O. Goptsiy, T.G. Tkachenko, O. Krasovska. The Assessment of the Natural and Recreational Potential of Kharkiv Region for the Purposes of Rural and Rural Green Tourism Development.

The issues of assessment of the natural and recreational potential of Kharkiv region are investigated in the article.

In order to analyze the natural and recreational potential of each district of Kharkiv region, point assessment of their tourist attractiveness on a scale from 1 to 4, where "1" corresponds to low, and "4" to a high level of tourist attractiveness was conducted.

Grouping of the districts of the region was conducted taking into account the presence of the natural objects that could be of interest to tourists and promote development of rural and rural green tourism in Kharkiv region.

According to the results of the carried out calculations, 27 districts of Kharkiv region were united into four groups. To the first group with a low point of tourist attractiveness which was "1" got 10 districts: Barvinkove, Blizniuky, Zachepilivka, Zolochiv, Kehychivka, Kolomak, Krasnohrad, Nova Vodolaha, Sakhnovshchyna, and Shevchenkovo. To the second group with the point "2" got 8 districts: Bohoduhiv, Valky, Derhachi, Kupiansk, Lozova, Pervomaisk, Kharkiv, Chuhuiev. To the third group, with the point "3", there were 7 districts: Balakliia, Borova, Velykii Burluk, Vovchansk, Iziium, Krasnokutsk, Pechenihy. To the fourth group with the highest point of tourist attraction, which was "4", there were only two districts: Zmiiv and Dvorichansk. Thus, the most attractive tourist districts are concentrated in the north and east of Kharkiv region.

The carried out calculations are only the first attempt to explore the natural and recreational potential of Kharkiv region. They give a general idea of the tourist attractiveness of the districts of Kharkiv region. More precise results can be obtained only by assessing the ecological status of the objects of the nature reserve fund and observance of the nature protection regimes on their territory. A separate study also requires the availability to the objects of natural reserve fund from individual rural settlements. But now it is possible to state that Kharkiv region has the natural and recreational potential for the development of rural and rural green tourism.

Key words: natural and recreational potential, natural reserve fund, rural tourism, rural green tourism, tourist attractiveness.

Стаття надійшла до редакції: 05.01.2018 р.